Aspecte istorice şi canonico-juridice în epoca fanariotă

Conf. univ. dr. Liliana Trofin
Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir"

Abstract: *The Phanariot period in Romanian history is synonymous for many people with the corruption, the excessive fiscal policies, the denouncements , the hope of rapid enrichment, the endless conflicts between Boyars of Wallachia and Moldavia, the Greeks and the rapacious rulers, the monasteries dedicated to the Holy Places of the Orient and especially, the resentments of population against the privileges of the clergy and monks greek etc. A closer look at social realities reveals the interest of some rulers to the good functioning of the administration, education and culture in the Principates, often appealed to the concepts and reformist ideas. But it's really important was that the Wallachia and Moldavia did not lose their autonomy although it was limited. The presence of a Christian ruler at their head was the symbol of the preservation of the statehood. The rest are details or are the pages from lives people who have lived in that period full of major provocations.*
Key words: *history, society, mentality, fanarios, reforms.*

1. Preliminarii

Cucerirea prin arme a Constantinopolului a fost o victorie mai mult de palmares pentru otomani, capitala bizantină de pe malurile Bosforului fiind o umbră a celei dinainte de cea de-a patra cruciadă. Ea a avut un impact major asupra opiniei publice internaţionale care a conştientizat de abia acum dimensiunea pericolului reprezentat de islamul politic pentru Europa creştină. Cruciadele tîrzii nu şi-au atins decît parţial obiectivul: înaintarea otomanilor a fost stopată dar nu au fost scoşi din Europa, iar papa nu a devenit liderul lumii creştine aşa cum şi-ar fi dorit[1]. Desigur, cucerirea a fost fructificată ideologic de sultan care nu a ratat ocazia de a se considera, „pe de o parte, moştenitorul Imperiului roman clasic şi al succesorului său, Imperiului bizantin, iar pe de altă parte, *gāzī*, luptător pentru credinţă, la fel ca toţi predecesorii săi. Mehmed II a adăugat titulaturii sale obişnuite de *Sultân al-Rûm,* han şi *gāzī*, pe aceea de *Caesar* al lumii musulmane"[2]. Altfel spus, asistăm la transformarea sultanului dintr-un lider local într-un „stăpînitor musulman atotputernic, moştenitor al tronului bizantin şi al lumii turco-asiatice"[3]. Din raţiuni de ordin politic şi fiscal, cuceritorul

[1] Mark C. Bartusis, *The Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204-1453,* University of Pennsylvania Press, 1997, pp. 1-17 şi *passim;* Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204-1228),* BRILL, 2011, pp. 19-24; Robert N. Swanson, *Religion and Devotion in Europe, C.1215- C.1515,* Cambridge University Press, 1995, p. 10 şi *passim*; *The Balkans and the Byzantine World before and after the Captures of Constantinople, 1204 and 1453,* edited by, Vlada Stanković, Contributions by, Ivan Biliarsky, Jelena Erdeljan, Katerina Kontopanagou, Nicholas Melvani, Ema Miljković, Jelena Mrgić, Radu G. Păun, Dušan Popović, Radivoj Radić, Alicia Simpson, Christos Stavrakos, Nada Zečević, Lexington Books, 2016, pp. 31-40; Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571: The Fifteenth Century,* American Philosophical Society, 1978, pp. 171-195.
[2] Cătălina Duţu Hunt, *Ideologia imperială otomană,* în RRSE, 2005, 1, nr. 1, pp. 139-151 (în special p. 146), http://csea.wikispaces.com/, accesat online 26.01.2018.
[3] *Ibidem*, p. 147 şi urm; Nicolae Iorga, *Istoria vieţii bizantine. Imperiul şi civilizaţia după izvoare*, traducere de Maria Holban, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1974, pp. 593-594, http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R, accesat online 26.01.2018.

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

Constantinopolului a avut grijă să nu lezeze prea mult autoritatea patriarhului ecumenic[4]. De aceea, el a profitat de noua sa calitate („*Kaisar-i Rûm"*) pentru a se erija drept protector al ortodocşilor, armenilor şi evreilor, reuşind astfel să contracareze în mod abil propaganda catolică în spaţiul *Rumeliei orientale*[5].

Dincolo de rivalitatea firească dintre învinşi şi învingători[6], grecii au profitat de bunăvoinţa sultanului faţă de patriarhia ecumenică şi au căutat să-şi dezvolte proiectele privitoare la renaşterea naţională, toate având la bază ideea restaurării şi revitalizării Imperiului Bizantin. O contribuţie de seamă la punerea în practică a acestor proiecte a avut-o patriarhul ecumenic, având asentimentul ierarhiei bisericeşti[7].

O parte a fostei aristocraţii bizantine s-a regrupat şi s-a adaptat noilor realităţi istorice, încercînd să se infiltreze în structurile statului creat pe ruinele Bizanţului, asumîndu-şi chiar riscul de a intra în competiţie cu funcţionarii otomani[8]. Cu timpul unii dintre ei au căpătat titlul de „*domni*" în Ţările Române, unde şi-au dezvoltat afacerile şi proiectele proprii, păşind nu o dată peste hotarul legii şi al moralei creştine[9]. La acestea se adaugă rivalităţile politice din sînul aceleiaşi familii şi lipsa de solidaritate[10]. Istoricul Socrates C. Zervos citat de Daniel Vighi arată că aceste lucruri „se vor proiecta şi în istoria românească din perspectiva dublă a luptei politice pentru domnie şi a reformelor socio-politice şi culturale care au urmat după urcarea pe tronul ţărilor româneşti a unuia sau a altuia dintre pretendenţi"[11]. Surprinzătoare sunt însă acuzaţiile care privesc „moralitatea sau (…) proasta conduită politică a membrilor grupului", consemnate în scrierile fanariote[12].

G. I. *Ionescu-Gion spune că* otomanii aveau tot interesul ca lucrurile să nu intre pe făgaşul lor, promovînd pe tronul celor două ţări „pe învăţaţii şi şireţi copii ai Fanarului,

---

[4]Ducas, *Cronica turco-bizantină*, XLV, 21 XLV, 22, în FHDR, IV, 1982, pp. 435, 437; A.A. Vasilievici, *Istoria imperiului bizantin*, traducere şi note de Ionuţ-Alexandru Tudorie, Vasile-Adrian Carabă, Sebastian-Laurenţiu Nazâru, *studiu introductiv* de Ionuţ-Alexandru Tudorie, Polirom, Iaşi, 2010, *passim;* Michael Angold, *The Fall of Constantinople to the Ottomans: Context and Consequences*, Routledge, 2014, *passim;* Jonathan Harris, Catherine Holmes, Eugenia Russell, *Byzantines, Latins, and Turks in the Eastern Mediterranean World After 1150*, OUP Oxford, 2012, pp. 133-135; Liliana Trofin, *Creştinismul la români şi sârbi. Între exclusivism şi sincretism*, Editura Prouniversitaria, Bucureşti, 2016, pp. 116-119; Cătălina Duţu Hunt, *op. cit.*, p. 147.

[5] Minna Rozen, *A History of the Jewish Community in Istanbul: The Formative Years, 1453-1566*, BRILL, 2010, pp. 16-40; Charles A. Frazee, *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire 1453-1923*, Cambridge University Press, 2006, pp. 1-2 şi *passim*; Cătălina Duţu Hunt, *op. cit.*, p. 147.

[6] Cătălina Duţu Hunt, *op. cit.*, p. 147.

[7] Nicolae Iorga, *op. cit.*, pp. 597-599.

[8] Idem, *Byzance après Byzance. Considérations générales pour le Congrès d'Etudes Byzantines de Sofia*, L' Institut d' Études Byzantines, *Bucarest*, 1934, pp. 3-11, https://commons.wikimedia.org/, accesat online 26.01.2018.

[9] *Cezar Avram, Roxana Radu, Aspecte privind statul şi dreptul românesc în perioada regimului fanariot*, în Analele Universităţii din Craiova, Seria Istorie", Anul XIV (2009), nr. 2 (16), Editura Universitaria, Craiova, 2009, pp. 121-134 (în special p. 122), http://www.istoriecraiova.ro/ , accesat online 26.01.2018.

[10] Daniel Vighi, *Literatura românească în epoca veche. O istorie a gândului şi a faptei: curs universitar,* Asociaţia Culturală Ariergarda, Timişoara, 2014, pp. 115-116.

[11]*Ibidem*, p. 116: „Spre exemplu, în 1778, „prinţul Nicolae Mavrogheni, aflând despre ascensiunea nepotului său Ştefan la demnitatea de mare logofăt, se exprimă ironic la adresa acestuia pe lângă Patriarh din cauză că, după cum susţine Comnen-Ipsilanti, el însuşi nu a putut să acceadă la o asemenea demnitate, neavând nici o consideraţie din partea arhonţilor, în ce-l priveşte. În 1742, Ioan Nicolae Mavrocordat cu ajutorul marelui vizir, şi-a destituit propriul frate, pe Constantin Mavrocordat, de pe tronul Moldovei, pentru ca să-i ia locul. Câţiva ani mai târziu, Grigore Ghica îşi va destitui la fel vărul, acelaşi Constantin Mavrocordat, de pe tronul Ţării Româneşti pentru a domni în locul lui".

[12] *Ibidem*, pp. 116-117 şi *passim.*

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

dragomani ai Porței, favoriți ai pașalelor și ai Seraiului imperial”[13]. Nu iese fum fără foc, astfel că lăcomia primilor venea în întîmpinarea dorinței de mărire și de căpătuială a celor din urmă: „Farmec iresistibil, fascinațiune fără semen esercitau aceste două tronuri asupra Fanarioților”[14]. Anton-Maria del Chiaro, fostul secretar al lui Constantin Brâncoveanu, nota cu obidă: „Grecii, mai cu seamă cei din Constantinopol, au fost totdeauna fatali Valahiei ori de cîte ori deţineau frînele guvernării”[15]. Nicolae Bălcescu[16], Ion Ghica[17] și Mihail Kogălniceanu[18] prezintă și ei această epocă în culori sumbre. Jaful, corupția și degradarea par să domine epoca[19]. Totuși, nu-i mai puțin adevărat faptul că traducerilor lui George Sion din Dionisie Fotino şi fraţii Tunusli vor contribui la schimbarea percepției asupra epocii[20]. „Aceste două traduceri, odată intrate în sfera literaturii istorice românești, au influenţat în mod sigur opinia publică în ceea ce privește istoria fanarioților”. Tendința de reevaluare a epocii fanariote se va accentua datorită lui Nicolae Iorga, care şi-a propus explicit să reabiliteze domniile fanariote din ţările românești”[21].

În altă ordine de idei, nu se poate vorbi însă de o „grecizare” ca fenomen social, ci de unul politic și cultural. Cronicile timpului și relatările călătorilor străini în țările române surprind realitatea într-un mod foarte plastic[22]. Dacă ar fi să-l credem pe Nicolae Iorga nici un domn fanariot n-a îndrăznit să schimbe din temelii societatea și vechile obiceiuri ale țării[23]. Evident, nici unul nu a avut prestigiul domnilor pământeni[24]. Îi dăm dreptate și amintim în acest context și legăturile Țărilor Române cu patriarhia ecumenică, mijlocite, uneori, de

---

[13] G. I. *Ionescu-Gion, Din istoria fanarioților. Studie și cercetări*, Stabilimentul grafic l. V. Socecu, Bucuresci, 1891, p. 53, http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R, *accesat online* 26.01.2018.
[14] *Ibidem, p. 54.*
[15] *Revoluţiile Valahiei*, ediție de S. Cris-Cristian, cu o *introducere* de N. Iorga, Iași, 1929, p. 51, http://www.cimec.ro/, accesat online 26.01.2018.
[16] Nicolae Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, în Idem, Opere , vol. I, Studii și articole, Bucureşti, 1953, p. 308; *apud* Claudiu Neagoe, *Instaurarea „Regimului fanariot” în Moldova şi Ţara Românească. Consideraţii generale,* pp. 33-44 (în special p. 40, nota 51), http://icsu.ro/, accesat online 26.01.2018.
[17] *Din vremea lui Caragea*, în „*Scrisori către V. Alecsandri*”, *volum îngrijit şi prezentat* de Al. *George, Bucureşti, 1997, p. 48-60; apud* Claudiu Neagoe, *op. cit.,* p. 40, nota 52.
[18] Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Bucureşti, 1967; *apud* Claudiu Neagoe, *op. cit.*, p. 40, nota 53.
[19] Claudiu Neagoe, *op. cit.*, p. 40.
[20] Daniel Vighi, *op. cit.*, p. 121.
[21] *Ibidem*.
[22] Mitrofan Grigoras, *Cronica Ţării Românești (1714 - 1716)*, în Demostene Russo, *Studii istorice greco - române*, tom. II, *Opere postume*, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, Ariadna Camariano și Nestor Camariano, Bucureşti, Editura pentru Literatură și Artă, Bucureşti, 1939, *passim*, http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R, *accesat online* 27.01. 2018; *Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între anii 1695 - 1754*, ediție îngrijită de Nestor Camariano şi Ariadna Camariano - Cioran, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1965; *Cronicul lui Chesarie Daponte de la 1648 - 1704*, în Constantin Erbiceanu, *Cronicari greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, postfață Andrei Pippidi, cuvânt introductiv și arbore genealogic de Constantin Erbiceanu, Bucureşti, Editura Cronicar, 2003, pp. 1–63; *Revoluţiile Valahiei*, ed. cit., *passim*; *Călători străini despre Ţările Române*, vol. IX, îngrijit de Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu - Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Bucureşti, 1997, pp. 254 - 260, pp. 349-358, pp. 393 – 407, http://centrul slavici.uvvg.ro/, accesat online 26.01.2018; *cf.* Constantin Vadin Mircea, *Influenţa culturală și bisecească a familiei Mavrocordat în Ţara Românească (rezumat teză de doctorat), passim,* http://www.scoala doctorala.valahia.ro/, *accesat online* 27.01. 2018.
[23] Nicolae Iorga, *Au fost Moldova şi Ţara Românească provincii supuse fanarioţilor?,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiei Istorice”, s. III, tom. XVIII (1936-1937), mem. 12, Bucureşti, 1937, p. 355; *apud* Claudiu Neagoe, *op. cit.*, p. 42, nota 58.
[24] Idem, *Bizanț după Bizanț,* ed, cit., p. 230.

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

domnii de origine greacă. Îl vedem pe patriarhul constantinopolitan cum își dă în continuare acordul pentru alegerile din sînul clerului înalt (mitropoliţi şi episcopi), solicită sprijin financiar pentru „susţinerea cheltuielilor", întreţine discuţii teologice şi dă sfaturi celor interesaţi. Amintim în acest context demersul din anul 1741, aparţinînd mitropolitului Neofil Cretanul pe lîngă patriarhul ecumenic, Paisie al II-lea, în vederea lămuririi unor chestiuni de natură canonică referitoare la validitatea hirotoniilor catolice şi administrarea botezului şi mirungerii pentru cei trecuţi la ortodoxie din rîndurile luteranilor şi calvinilor[25]. Nu doar vechimea sau prestigiul, ci mai ales generozitatea românească față de „locurile sfinte" au atras atenția celor care păstoreau destinele ortodocşilor din imperiu. Așa se explică și gestul uimitor al patriarhul Sofronie al II-lea de a acorda mitropolitului Ungrovlahiei, Grigorie al II-lea și urmaşilor lui titlul onorific de „locţiitor al scaunului din Cezareea Capadociei" la 10 octombrie 1776[26]. Totuși, influența patriarhilor ecumenici în Țările Române nu mai este aceeași. Altele erau vremurile, de aceea încercarea făcută de Procopie I de a anula alegerea lui Leon Gheuca, mitropolitul Moldovei s-a soldat cu un eșec răsunător[27]. „Iar Țara Românească se mărgini de acum înainte să facă cunoscută doar numirea sau strămutarea episcopilor săi, și să aștepte un „exdosis", pe care patriarhul nu-l putea refuza, ne spune Nicolae Iorga"[28]. Gestul de frondă al ecumenicului care refuză să anunțe alegerea mitropolitului muntean în 1733 evidențiază nu doar neputința și frustrările acestuia, ci și stadiul relațiilor dintre patriarhie și biserica locală[29]. Sunt de notorietate eforturile depuse de Bisericile extracarpatice de a rămîne „în afara hegemoniei constantinopolitane", evitînd astfel numirea episcopilor din cele două mitropolii de către patriarhul ecumenic, cu precădere a celor de etnie greacă. Practica sfinţirii Marele Mir este fără doar și poate o „expresie a autocefaliei lor"[30]. Dacă aducem în discuție implicarea domniei și a ierarhilor locali în lucrarea de ajutorare a bisericilor aflate sub dominația otomană și statutul autocefal al mitropoliilor Moldovei și Țării Românești în raport cu celelalte biserici ortodoxe constatăm că lucrurile sunt mai complexe decît par la prima vedere[31].

Să nu uităm că în acest veac fanariot, atît de blamat de unii, necesitățile de ordin spiritual au condus la apariția unor „*rînduieli*" sau „*pravile* duhovniceşti şi de obşte", pentru preoți, care să completeze „*Pravilele*" anterioare, unele avînd sprijinul financiar și al domnilor fanarioți. Enumerăm pe cele mai însemnate: „*Învăţătura bisericească",* Bucureşti, 1710 și „*Capete de poruncă",* Bucureşti, 1714 (reeditată la București în anul 1775), ale mitropolitului Antim Ivireanul[32]; „*Sinopsis sau adunare a celor Şapte Taine",* Iaşi, 1751[33]; „*Adunare de*

[25] Nicolae Chifăr, *Ortodoxia românească în cadrul ortodoxiei ecumenice*, pp. 171-184 (în special p. 175), http://anale teologie-iasi.ro/ , accesat online 26.01.2018.
[26] *Ibidem*.
[27] Nicolae Iorga, *op. cit*., p. 232.
[28] *Ibidem*.
[29] *Ibidem*.
[30] Georgică Grigoriță, *Dipticele în Biserica Ortodoxă. O analiză din perspectiva teologiei canonice ortodoxe*, în «Ortodoxia» (2013), nr. 1, pp. pp. 144- 183 (în special pp. 165-166, notele 65-68), http://bibliocanonica.com/, accesat online 26.01.2018.
[31] Nicolae Chifăr, *op. cit.*, pp. 230-232; *Îndreptarea legii. 1652,* glava 391, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1962, pp. 364-365; *cf.* Ioan Floca, *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. I, Ed. IBMBOR, București, 1990, pp. 144-145 și *passim.*
[32]Ioan Floca, *op. cit.*, I, ed. cit., p. 146; *Bibliografia veche românească. 1508-1830*, tomul I. 1508-1716, de Ioan Bianu, Nerva Hodos, ediţiunea Acadeniei Române, Bucuresci, 1903, p. 481.

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

multe învăţături a mitropolitului Iacob", Iaşi, 1757[34]; „*Prăvilioară de Taina Ispovedaniei",* Bucureşti, 1781; „*Prăvilioară",* Iaşi, 1784; „*Scurtă învăţătură a părinţilor bisericeşti",* Viena, 1787; „*Pravilă de obşte",* Viena, 1788; „*Datoria şi stăpînirea Blagocinilor şi protopopilor",* Iaşi, 1791 (reeditată în anul 1808); „*Pravilă pentru judecata canonică",* a mitropolitului Veniamin Costachi, f.a.; „*Carte de pravilă",* Cernăuţi, 1807; „*Tîlcuirea celor Şapte Taine",* Iaşi, 1807; „*învăţătură despre Ispovedanie",* Rîmnic, 1813 etc[35].

Revenind la metehnele domnilor fanarioți, notăm și puținele voci care-i ridică în slăvi, printre care se numără și principele Nicolae Șuțu la începutul secolului XIX[36]. Nu-i un secret însă că aceștia erau ușor de controlat. Neavînd legături cu țara, ei erau legați prin fire nevăzute de destinele Imperiului otoman[37]. Mărturia lui Nicolo de Porta (1697) este edificatoare în acest sens: domnul numit de sultan e „un grec sărac bătut de vînturi"[38]. Iar Ch. Struve pune degetul pe rană și prezintă fără menajamente evenimentele care au urmat tratatului de pace de la Iași, ale cărui prevederi statorniceau granița Rusiei la Nistru: „*Spre a jupi din nou pe cei ce începeau a se întrema, Turcii trimisese domn în scaun iarăși pe Mihail Suțu, «un om mic, bine la față, căruia barba albă și lungă îi dădea un aer de gravitate obișnuit la marii demnitari turci»*"[39]. Deși colaborarea dintre domnie și boieri nu a stat totdeauna sub semnul armoniei, uneori, s-au întîmplat și „miracole". Reticența unor boieri pămînteni dispare pe măsură ce domnul face dovada bunei sale credințe față de țară. Nume sonore din rîndul boierimii sunt seduse de politica lui Alexandru Ipsilanti, de pildă. Boierii divanului „*se'ncredeau în Domn", inclusiv „cel mai deștept dintre denșii, Enăchiță Văcărescu, nume scump poesiei și literaturei române, Enăchiță, diplomatul cel mai isteț, care'ți cîntăria omul dintr'uă ochire, se uita lung la Ipsilanti, la Fanariotul străin de țéră, cum înființeză instituțiuni, unele mai folositoare de cît altele, pentru binele oștesc, pentru ajutorarea și ușurarea mult îngenuchiatului popor românesc. Se uită lung boerul român, și bănuelile îi dispăreau una cîte una, cum singur o va declara mai tîrdiu*"[40], remarcă cu sarcasm *Ionescu-Gion*. Și supușii de rînd erau mulțumiți de măsurile luate de domn[41]. Excepție făceau dușmani care complotau la Constantinopol și cei doi fii ai săi care au fugit în Transilvania, atrăgînd

[33]Ioan Floca, *op. cit.,* I, p. 146; Daniel Niță-Danielescu, *Viața bisericească din Moldova în timpul lui Constantin Mavrocordat,* în Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Al.I. Cuza» Iaşi" (serie nouă), tom X, Teologie Ortodoxă, 2005, pp. 23-40 (în special p. 37), http://analeteologieiasi.ro/, *accesat online* 26.01.2018*; Bibliografia veche românească, ed. cit.,* p. 494.

[34] Ioan Floca, *op. cit.,* I, p. 146.

[35] *Ibidem*.

[36] *Memoriile Principelui Nicolae Şuţu, mare logofăt al Moldovei*: *1798-1871*; *apud* Claudiu Neagoe, *op. cit.,* p. 41, nota 54.

[37] Mihai *Bărbulescu,* Dennis Deletant, Keith Hitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României,* ediţie revăzută şi adăugită, *Grupul editorial Corint,* Bucureşti, *2003, passim,* http://www.bjmures.ro/, accesat online 26.01.2018.

[38] Nicolo de Porta, *Discurs asupra felului de cârmuire pe care îl folosesc turcii pentru a păstra Moldova şi Ţara Românească şi chipul s-ar putea cuceri şi păstra aceste principate de către armatele imperiale, 1697*, în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VIII, îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Bucureşti, 1983, p.142; *apud* Claudiu Neagoe, *op. cit.,* p. 34, nota 9).

[39] *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, de Gheorghe B. Bezviconi, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1947, p. 133.

[40] G. I. *Ionescu-Gion, op. cit., pp. 65-66.*

[41] *Ibidem*, p. 88.

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

prin gestul lor nesăbuit furtuna deasupra capului părintesc[42]. Se pare că domnia lui Ipsilanti se încadra în sfatul pe care Antim Ivireanul i l-a dat cu mult timp în urmă lui Ștefan Cantacuzino: „*Pentru că prin trei lucruri bune este recunoscută, de că te filosofi, orice domnie bine condusă: dacă se găseşte pîine, din belşug, în piețe, dacă, în tot locul, găsim o justiție luminată și dacă există siguranță pretutindeni, pentru ca oamenii să umble fără frică și fără opreliști*”[43].

Firesc, formula politică adoptată de otomani bazată pe grecii constantinopolitani a generat reacții ostile în societatea românească. Dar important e că această ostilitate nu se confundă cu sentimentul antigrec, ci exprimă doar temerea unei părți a marii boierimi și a unor decidenți politici că va fi alterată structura politică internă, punîndu-se astfel în pericol statutul autonom al țărilor române și lupta românilor pentru independență[44]. În această cheie ar trebui să înțelegem și acea „rezistență populară” legată de propagarea limbii grecești „ca limbaj juridic oficial”[45]. În pofida acestei evidențe, studierea fondului operelor juridice al bibliotecii familiei Mavrocordat relevă deschiderea ocupanților tronului celor două principate românești spre concepțiile progresiste din Occident și legislația acestuia[46].

2. Domnii fanarioți între tradiție, conformism canonic și nevoia modernizării

Interesul pentru ortodoxie transpare din porunca dată de Nicolae Mavrocordat lui Gheorghe din Trapezunt, dascălul Scolii domnești din București, de a alcătui un *Nomocanon* în 1730. Manuscrisul nr. 696 (298) a fost menționat de Constantin Litzica în *Catalogul manuscriselor grecești*, dar ne oferă însă puține detalii cu privire la conținutul său[47]. Nu uită însă să limiteze dreptul de judecată al Bisericii, măsura afectîndu-i deopotrivă pe preoți și pe călugări. A dat, în schimb, închisorii monahale „un nou sens, modern chiar și pentru vremurile noastre: „*să cerce a alina durerea, pre goi să-i îmbrace, flămînzii să-i sature, bolnavii să-i caute, pe cei din temniță să-i cerceteze cu milă*”[48]. Și continuă: „*Cînd fiare puneți tîlharului, cercați mai întîi pre voi să vedeți cum e de greu*”[49]. Acest domn fanariot, care încă mai vede „chipul lui Dumnezeu” în semenii săi căzuți, face din așezămîntul de la Văcărești „una din cele mai moderne mănăstiri-penitenciar din Europa, deținuții fiind scoși la slujbe în fiecare zi și tratați în același mod ca și infirmii și cerșetorii”[50]. Desigur, este același

[42] *Ibidem*, p. 89.
[43] *Sfântul Sfințit Mucenic Antim Ivireanul*, *Sfătuiri creștine-politice*, adaptare a textului de pr. dr. Dorin Octavian Picioruș, *Teologie pentru azi*, București, 2010, p. 9, https://archive.org/, *accesat online* 27.01.2018**.**
[44] Mihai *Bărbulescu*, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *op. cit. loc. cit.*
[45] Valentin Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Editura Academiei *Române*, Bucureşti, 1980, p. 30.
[46] *Ibidem*; Vasile Mihordea, *Biblioteca domnească a Mavrocordaților. Contribuții la istoricul ei*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria III, tom. XXII, mem. 16, 1939-1940, Bucureşti, 1941, pp. 359-371.
[47] Constantin Litzica, *Catalogul manuscriselor grecești*, I, ediținea Academiei Române, cu 15 stampe facsimile, Instit. de Arte Grafice «CAROL GOBL» S-r I. St. Rasidescu, București, 1909, p. 435*; cf. Istoria vechiului drept românesc, I, Izvoarele,* de Șt. Gr. Berechet, Tipografia Goldner, Iași, 1933, pp. 200-201, nota 2.
[48] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Rumâneşti*. – În: *Cronicari munteni*. Ed. Albatros, 1973, p. 175; *apud* Ștefan Bruno, *Scurtă istorie a închisorilor,* în Revista de Științe penale, anul 2, 2006, Chișinău, pp. 258-281 (în special p. 264, nota 1), https://papers.ssrn.com/ , *accesat online* 26.01.2018**.**
[49] Ștefan Bruno, *op. cit. loc. cit.*
[50] *Ibidem*, p. 492.

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

domn care în trecut l-a persecutat pe mitropolitul Antim Ivireanul şi i-a destituit „din demnităţi pe boierii fostului regim", înlocuindu-i „cu rude şi prieteni cari se îmbulzeau din Constantinopol să strîngă avere"[51]. De acelaşi zel reformator fost animat se pare şi nepotul său, Alexandru Mavrocordat, care ia hotărîrea ca „nimeni să nu stea în arest mai mult de 4 zile, fără să fie judecat"[52]. Tot el se îngrijeşte şi de soarta femeilor cu moravuri uşoare, pe care le închide grijuliu la Sfîntu Gheorghe, la Mitropolie, în 1762[53]. Însă, în conformitate cu uzanţele epocii, puşcăria şi-a păstrat „şi rolul de loc al supliciilor şi de aşteptare a unui verdict cu efecte corporale (bătăi, torturări, omorîri)", dar, în acelaşi timp, detenţia a devenit pedeapsă prin ea însăşi (…) Dintr-un ceremonial al dreptăţii, supliciul a devenit o rutină, făcut cu sînge rece, fără remuşcări"[54]. Deloc întîmplător, printre victime se numărau şi adversarii politici ai domnilor, ne spune Nicolae Muste. Mihail Racoviţă, de pildă, „(...) *au prins pe mulţi din Moldova ce pe toţi cu morţi groaznice îi au omorît. Pe unii îi au spînzurat, pe alţii îi ardeau în foc de vii, pe alţii de coaste spînzuraţi, pe alţii de picioare, cît de groază nu puteai să treci pe uliţa cea mare, pe unde atîţia oameni spînzuraţi şi într-un fel şi într-altul şi cu atîţia morţi ce făceau tîlharilor, tot nu se părăseau*"[55]. Închidem paranteza şi notăm că fiul lui Nicolae Mavrocordat, Constantin, a acordat la rîndu-i o atenţie specială Bisericii, „instituţia cu cea mai mare stabilitate şi prestigiu din ţară"[56]. Atitudinea sa evlavioasă a stîrnit nedumerire şi neîncredere în rîndul celor care nu-l agreau, fiind acuzat de prefăcătorie, fapt dezmințit categoric de cronicarul Ghiculeștilor[57]. Scutirea mitropoliei de dări a fost stabilită prin hrisovul din 20 februarie 1735, domnul stabilindu-i și un venit anual[58]. Mitropolitul avea ca sarcină să aibă grijă de şcoli, să aibă „*necontenită cercetare asupra dascălilor, ca să puie nevoinţe asupra ucenicilor, să-i înveţe precum să cade şi să-i procopsească, ca acei ce se vor preoţi dintre dînşii să fie învăţaţi*"[59]. Nu erau uitați nici elevii silitori și lipsiți de mijloace financiare, pe care același mitropolit era dator „*a-i ocroti şi a-i chivernisi de cele ce li vor trebui, pre unii cu liafă, pre alţii cu îmbrăcăminte, pre alţii cu hrană, pentru ca să nu lase învăţătura dintru aceia pricină*"[60].

Dar domnul urmărește asiduu să transforme și condiția clerului de mir și să vină în ajutorul sfintelor mănăstiri. Toate au ca temei „înălțimea morală a servirei preoțești". În esență, „ceata preoției" este „hărăzită" și „plăcută Domnului" și „prin rostul împăratului și proorocului". Ea joacă rolul de *intercesor* între Dumnezeu și oameni. De aici decurg obligațiile creștinilor față de binefacerile slujitorilor Domnului[61]. Un exemplu îl constituie hrisovul din 7 noiembrie

[51] *Revoluţiile Valahiei*, pp. 51-53.
[52] Radu Popescu, *Istoria și reforma închisorilor românești*, în Revista Română de Sociologie, serie nouă, anul XVII, nr. 5–6, pp. 485–512 (în special p. 493), București, 2006, http://www.revistadesociologie.ro/, *accesat online* 26.01.2018.
[53] *Ibidem*, pp. 492-493.
[54] *Ibidem*, p. 491.
[55] *Ibidem*.
[56] Daniel Niță-Danielescu, *op. cit.*, p. 29.
[57] *Ibidem*, pp. 28-29.
[58] *Ibidem*, p. 30, nota 26.
[59] *Ibidem*.
[60] *Ibidem*.
[61] Prin hrisovul din 30 mai 1730 clerul de mir e scutit de dajdie, dar cu condiția să știe carte, hirotonia să se facă după vrednicie și nu „*pe hatâr sau pe alt fel de pricini*", iar conduita să fie ireproșabilă. Mai târziu și Grigore Ghica prin hrisovul din 15 iulie 1764 dispune cei hirotoniți „*pre supt cumpăt*" să fie caterisiți, iar episcopii vinovați de astfel de neorânduieli „*să fie lepădaţi (...) şi supuşi blestemului anathemei*" - Melchisedec, *Chronica*

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

1733 unde domnul arată că deşi „*din tîmplările vremilor ţara a ajuns acum şi la mai mare slăbiciune şi cheltuielile se tot adaugă (...) nu ne-am spăimîntat că ne va fi vreo scădere*” şi „*miluieşte sfintele mănăstiri cu toate, precum cele din ţară aşa şi a Ierusalimului (...), Svetagorei, Sinaei şi toate (...) şi le-am scos din totala visteriei, ca să nu dea dajde niciodată. În schimb, toţi egumenii trebuiau să aibă „mare grijă de sfintele mănăstiri*”[62]. La urma urmei, acestea depindeau de domn, „ale cărui prerogative constau în confirmarea egumenilor şi supravegherea administraţiei mănăstirilor, lui trebuind să i se trimită anual, de Bobotează, „sama (…) de toate bucatele şi veniturile”[63]. De asemenea, el putea să-i sancţioneze sau să-i demită dacă împrejurările o cereau: „*ear care va arăta nesilinţa sau paguba mănăstirii se va scoate şi va lua şi plata după vina sa*”[64]. Se opune închinării satelor mănăstireşti boierilor, dispunînd ca doar „*călugării să le stăpînească, să aducă folosul şi venitul la mănăstire*”, dar aceştia „*să nu fie volnici a vinde moşiile mănăstireşti, măcar la orice trebuinţă*”[65]. Tot el este cel care întărește Bisericii competenţele în chestiunile disciplinare, aceasta putînd aplica sancțiuni canonice pentru abateri duhovniceşti[66].

Deși ar mai fi și alte exemple care să evidențieze efortul depus de Constantin Mavrocordat în spațiul ecleziastic, notăm în trecere preocupările sale legate de dezvoltarea învățământului religios[67], hirotonirea preoților și diaconilor neștiutori de carte[68] și codificarea privilegilor şi obligaţiilor clerului în *Aşezământul Ţării Româneşti* (7 februarie 1740), unde sunt cuprinse „exceptarea de la dări a mănăstirilor (art. I)”[69], „obligaţiile egumenilor (art. II)[70]”, „scutirea de contribuţie a preoţilor (art. III)”[71] şi „atribuţiile episcopilor în teritoriu (art.

Huşilor şi a Episcopiei cu aseminea numire, după documentele Episcopiei şi alte monumente ale ţării, Bucureşti, 1869, pp. 199-200, 203, 282-286 și *passim*, http://digitool.dc.bmms.ro:8 881/R, accesat online 28.01.2018; *apud* Daniel Niţă-Danielescu, *op. cit.*, p. 29, nota 23; Idem, *Preoţimea de mir în Moldova la începutul veacului al XIX-lea*, în Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Al.I. Cuza» Iaşi, (serie nouă), tom IX, Teologie, 2004, pp. 357-372 (în special pp. 358-359, notele 5 și 9), http://analeteologie-iasi.ro/, *accesat online* 26.01.2018.

[62] Idem, *Viaţa bisericească* , p. 29.

[63] *Ibidem*.

[64] *Ibidem*.

[65] *Ibidem*.

[66] În *condica* lui se păstrează o carte „*dată Sfinţiei sale, Teofil, episcop Huşchii, ca pe cine va trimite cu carte domnii mele, să fie volnic a cerceta în Eparhia sfinţiei sale şi la ţinutul Sorocii, pentru călugări, călugăriţe, preoţi şi diaconi mireneşti sau slujnicele lor sau bresle de prin târguri sau ţârcovnici sau alţii din clirosul sfintii biserici; aşijdirilea şi cumătrii şi cuscrii şi nunii şi pentru sânge amestecat şi pentru acei care se însoară şi şăd necununaţi şi toate câte se fac afară de legi şi di-nvăţătura sfintii pravile. Şi unde vor afla greşale ca aceste, ori pe la mănăstiri, ori prin sate domneşti, ori boiereşti, ori călugăreşti, pe toţi să aibă a-i giudeca şi a-i certa şi a globi pe fieştecare după vina lui, precum scrie sfânta pravilă. Iar alţii nime să n-aibă treabă cu unii ca aceştia ce scriem mai sus (...) fără numai sfinţia sa, părintele episcopul şi fără protopopul pre carile l-ar pune părintele la acel ţinut, căci pentru unii ca aceştia porunceşte sfânta pravilă să nu să giudece cu giudeţ mirenesc, ce să să giudece cu giudeţ sufletesc, fără numai de s-ar tâmpla moarte de om sau furtişag, să va căuta cu divan domnesc. Şi nime să nu stea împotriva cărţii domniei mele, că apoi va fi mare certare de la domnia mea*”. Vezi porunca din 3 iulie 1734 în *Condica*, vol. III, doc. 1447, p. 228-229; *apud* Daniel Niţă-Danielescu, *op. cit.*, pp. 29-30, nota 25.

[67] Maria Berceanu, *Reformele lui Constantin Mavrocordat*, în Cercetări Istorice (serie nouă), XXXII, Iași, 2013, pp. 211-248 (în special pp. 247-248), http://palatulculturii.ro/, *accesat online* 27.01.2018.

[68] Daniel Niță-Danielescu, *op. cit.*, pp. 34-35.

[69] *Ibidem*, p. 30, nota 27.

[70] *Ibidem*.

[71] *Ibidem*

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

IV)"[72]. Fără îndoială, domnul a fost „un om luminat şi un reformator autentic" [73], cu toate că „în atare împrejurări săruta ciucurii sofalei cutărui paşă otoman"[74]. Atitudinea lui nu trebuie să ne mire, deoarece orice gest putea să-i fie fatal. E pur şi simplu vorba de supraviețuire, lucru sintetizat magistral de zicala: capul plecat sabia nu-l taie[75]. În genere, reformele lui au vizat, „îndeosebi, două domenii fundamentale în măsură să oprească scăderea dramatică a populaţiei din ţările române, care părăsea în masă domeniile boiereşti, refugiindu-se în Transilvania sau în sudul Dunării: sistemul fiscal şi cel juridic"[76]. Prin unificarea sistemului de impozitare, Constantin Mavrocordat a avut în vedere limitarea „arbitrariul şi abuzurile; a eliminat, mai apoi, răspunderea colectivă a satelor faţă de dări prin care ţăranii erau obligaţi să plătească şi pentru cei plecaţi"[77]. Să nu trecem cu vederea recensământul populaţiei efectuat în timpul domniei sale, care a urmărit impozitarea individuală și limitarea abuzurilor agenţilor fiscali, plătiți fiind din vistieria domnească[78].

Dar cei doi Mavrocordați, tată și fiu, nu au fost singurii care au avut astfel de preocupări, fiind urmați și de alți domni și cărturari greci, care prin deciziile asumate și implicarea lor politică, socială și culturală și-au pus amprenta asupra evoluției instituționale românești[79]. *Manualul de legi* al lui Mihail Fotino (1765, 1766, 1767), având ca izvoare de drept „*Basilicalele*" lui Iustinian, „*Legea agrară bizantină*" și „*obiceiul țării*"[80], *Arta judecătorească* a lui Dumitru Panaiotache, mare clucer (1779)[81], *Îndemănoasa adunare* (1804) și *Pandectele lui Toma Carra* (1806)[82] sunt dovezi ale aportului domnilor fanarioți la modernizarea societății românești[83]. Menționăm că toate aceste lucrări au fost redactate în greaca modernă[84]. Lor li se adaugă legile româneşti alcătuite din lucrări bizantine şi obicei, unele din ele având un caracter civil, iar altele un caracter penal: *Hotărîri ale Sfatului de obşte al* Moldovei (1785); *Pravilniceasc*ă *Condică* (1780); *Manualul lui Donici* (1814); *Codul Calimachi* (1817) și *Legiuirea lui Caragea* (1818)[85].

În peisajul juridic al epocii o pată de culoare este lucrarea paharnicului Mihail Fotino, care a redactat-o în timpul domniei lui Ştefan Nicolae Racoviţă, structurînd-o pe domenii de drept și dispoziții legale privind „procedurile de judecată", „dreptul familiei", „contracte" și „dreptul penal" care răspundeau cerințelor acelor vremuri[86]. Ea mai conține norme

[72] *Ibidem*
[73] Daniel Vighi, *op. cit.*, p. 124.
[74] *Ibidem.*
[75] Vezi sentimentele de groază pe care le-a trăit Brâncoveanu când a fost chemat la Adrianopol - *cf. Revoluţiile Valahiei, op. cit., passim.*
[76] Daniel Vighi, *op. cit.*, p. 124.
[77] *Ibidem.*
[78] *Ibidem.*
[79] Valentin Al. Georgescu, *op. cit.*, pp. 30-31.
[80] Ion Țurcanu, *Istoria românilor: Cu o privire mai largă asupra culturii,* Editura Istros, Muzel Brăilei, Brăila, 2007, *passim.*
[81] Ioan Floca, *op. cit.*, I, p. 148.
[82] *Ibidem.*
[83] *Ibidem*; *Cezar Avram, Roxana Radu, op. cit. loc. cit.; Eugen Plugaru, Evoluţia dreptului românesc în perioada 1700 – 1923*, în *Noema, vol. 2, nr. 1, 2003,* pp. 159-167 (în special p. 160), *noema.crifst.ro/, accesat online* 27.01.2018.
[84] Ioan Floca, *op. cit.*, I, p. 148.
[85] *Ibidem;* Ion Țurcanu, *op. cit. loc. cit.*
[86] *Eugen Plugaru, op. cit. loc. cit.*

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

comerciale, fiind impuse de avîntul luat de comerţ, precum şi norme canonice[87]. Iniţial, autorul a dorit să-i dea titlul de *Antologie*, în final însă a ales altul mai elaborat: „*Manual de lege, extras din toate scrierile de legi bisericeşti şi împărăteşti de cătrea prea strălucitul şi prea învăţatul conducător al filosofilor marei biserici a lui Hristos şi fost mare paharnic, Mihail Fotinopulos din Hios, care manual fiind tradus de acelaş în limba greacă simplă, s'a împărţit în trei cărţi, numindu-se Antologia legilor împărăteşti şi a canoanelor bisericeşti, alcătuindu-se pentru trebuinţa obştească a tuturor creştinilor în anul 1765"*[88]. Numărul mare de copii care au circulat în ţară sugerează că *Manualul* a fost citit de către cei interesaţi, dar nu avem dovezi că a fost citat în cărţile de judecată ale timpului[89]. Or acest neajuns nu-i ştirbeşte cu nimic valoarea. Dimpotrivă. *Manualul* lui Mihai Fotino reprezintă „o primă încercare de codificare a normelor scrise şi nescrise, şi că, deşi el nu a fost tipărit niciodată, a fost constant aplicat mai ales în practica instanţelor judecătoreşti"[90]. El se păstrează la Academia Română (manuscris nr. 67, două volume), fiind adus de la mănăstirea Sfîntul Sava din Iaşi[91].

O evoluţie interesantă a avut şi *Pravilniceasca Condică* („*Mica rînduială juridică"*), care deşi a fost adoptată în 1775, nu a putut fi aplicată decît peste cîţiva ani, datorită opoziţiei manifestată de către Poarta otomană, arată *Eugen Plugaru*[92]. „Ea a fost abrogată expres doar odată cu intrarea în vigoare a Codului Civil, dar în fapt s-a aplicat pînă la Legiuirea Caragea (1818), dată de Domnul Ţării Româneşti la acea vreme, Ioan Gheorghe Caragea"[93]. Faţă de *pravilele* lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, care pun accent pe latura bisericească şi penală, *Pravilniceasca Condică* este „primul cod de sinteză", avînd „dispoziţii diverse de organizare judecătorească, procedură, drept civil, penal etc"[94]. Apariţia ei se leagă de numele lui Alexandru Ipsilanti, care se remarcă şi prin activitatea sa judecătorească, nu doar ca iniţiator al reformelor, apărînd interesele boierimii şi Bisericii[95]. În mod cert, reforma lui în sistemul fiscal şi în cel juridic o continuă pe cea a înaintaşului său, Constantin Mavrocordat[96]. El îşi expune principiile de guvernare în hrisovul din 1775, pe care le întemeiază „pe citate din Seneca şi Sfîntul Grigorie de Nazianz"[97]. Documentele vremii vădesc preocuparea instanţelor de a-şi motiva judecăţile prin apelul la dispoziţiile pravilelor, normele consuetudinare, poruncile domniei şi dreptate[98]. Obiectivul domnului şi al instanţelor sale privea impunerea principiului legalităţii în administrarea justiţiei, fără a renunţa la conservatorismul social[99]. Şi

[87] *Ibidem*; Ştefan Berechet, *Legătura dintre dreptul bizantin şi cel românesc*, vol. I, partea I – *Izvoadele*, Tipografia Nouă C. Chiriac, Vaslui, 1937, p. 147, http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R, *accesat online* 27.01.2018.
[88] Ştefan Berechet, *op. cit.*, pp. 146-147.
[89] *Istoria vechiului drept românesc, I, Izvoarele,* p. 208.
[90] *Eugen Plugaru, op. cit. loc. cit.*
[91] Ştefan Berechet, *Legătura,* p. 150.
[92] *Eugen Plugaru, op. cit. loc. cit.; vezi Pravilniceasca condică 1780*, ediţie critică, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1957, *passim*.
[93] *Eugen Plugaru, op. cit. loc. cit.*
[94] Mirela Carmen Dobrilă, *Evoluţia istorică a reglementării infracţiunii de înşelăciune (I),* în Analele Ştiinţifice ale Universităţii „AL.I. Cuza" Iaşi, tomul LVIII, Ştiinţe Juridice, 2012, nr. II, pp. 47-72 (în special p. 60), https://laws.uaic.ro/, *accesat online* 27.01.2018.
[95] *Acte judiciare din Ţara Românească. 1775-1781,* ed. Gheorghe Cronţ, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973, p. VII (v. *Introducere*), http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R, *accesat online* 27.01.2018.
[96] Daniel Vighi, *op. cit.*, p. 126.
[97] *Ibidem*, p. 125.
[98] *Ibidem.*
[99] *Ibidem.*

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

tot de domnia lui se leagă și apariția logofeției de obiceiuri, o instituție generată de necesitatea unificării dreptului[100]. Desigur, mai sunt și alte aspecte care merită să fie analizate, însă acest lucru îl vom face cu alt prilej.

Acestea fiind spuse, punem capăt demersului nostru, dar nu înainte de a spune că prezentarea realităților epocii doar în culori simple, în alb și negru, obnubilînd iraționalul, oniricul, suprasensibilul, transcendentul și mentalul colectiv, care au influențat comportamentul membrilor comunității, indiferent de diferențele de status, face dificilă încercarea de reconstituire a tabloului istoric.

Bibliografie

Acte judiciare din Țara Românească. 1775-1781, ed. Gheorghe Cronț, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973, http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R, *accesat online* 27.01.2018.

Angold, Michael, *The Fall of Constantinople to the Ottomans: Context and Consequences*, Routledge, 2014.

Avram, Cezar, Radu, Roxana, Aspecte privind statul şi dreptul românesc în perioada regimului fanariot, în Analele Universităţii din Craiova, Seria Istorie", Anul XIV (2009), nr.2 (16), Editura Universitaria, Craiova, 2009, pp. 121-134, http://www.istoriecraiova.ro/, accesat online 26.01.2018.

Bărbulescu, Mihai, Deletant, Dennis, Hitchins, Keith, Papacostea, Şerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, ediţie revăzută şi adăugită, *Grupul editorial Corint,* Bucureşti, *2003,* http://www.bjmures.ro/, accesat online 26.01.2018.

Bartusis, Mark C., *The Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204-1453*, University of Pennsylvania Press, 1997.

Berceanu, Maria, *Reformele lui Constantin Mavrocordat*, în Cercetări Istorice (serie nouă), XXXII, Iași, 2013, pp. 211-248, http://palatulculturii.ro/editura-palatul-culturii, *accesat online* 27.01.2018.

Berechet, Ștefan, *Legătura dintre dreptul bizantin și cel românesc*, vol. I, partea I– *Izvoadele*, Tipo- grafia Nouă C. Chiriac, Vaslui, 1937, http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R, *accesat online* 27.01. 2018.

Bibliografia veche românească. 1508-1830, tomul I. 1508-1716, de Ioan Bianu, Nerva Hodos, ediţiunea Academiei Române, Bucuresci, 1903.

Bruno, Ștefan, *Scurtă istorie a închisorilor,* în Revista de Științe penale, anul 2, 2006, Chișinău, pp. 258-281, https://papers.ssrn.com/, *accesat online* 26.01.2018**.**

Călători ruși în Moldova și Muntenia, de Gheorghe B . Bezviconi, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului . Imprimeria Naţională , București, 1947.

Călători străini despre Ţările Române, vol. IX, îngrijit de Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu - Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Bucureşti, 1997, http://centrulslavici.uvvg. ro/biblioteca-online/, accesat online 26.01.2018.

[100] *Acte judiciare*, p. VIII.

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

Chifăr, Nicolae, *Ortodoxia românească în cadrul ortodoxiei ecumenice*, pp. 171-184, http://anale teologie-iasi.ro/, accesat online 26.01.2018.
Dobrilă, Mirela Carmen, *Evoluția istorică a reglementării infracțiunii de înșelăciune (I),* în Analele Științifice ale Universității „AL.I.Cuza" Iași, tomul LVIII, Ştiinţe Juridice, 2012, nr. II, pp. 47-72, https://laws.uaic.ro/, *accesat online* 27.01.2018.
Ducas, *Cronica turco-bizantină*, XLV, 21 XLV, 22, în FHDR, IV, 1982.
Duțu Hunt, Cătălina, *Ideologia imperială otomană,* în RRSE, 2005, 1, nr. 1, pp. 139-151, http://csea. wikispaces.com/, accesat online 26.01.2018.
Erbiceanu, Constantin, *Cronicari greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, postfaţă Andrei Pippidi, cuvînt introductiv şi arbore genealogic de Constantin Erbiceanu, Bucureşti, Editura Cronicar, 2003.
Floca, Ioan, *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. I, Ed. IBMBOR, București, 1990.
Frazee, Charles A., *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire 1453-1923*, Cambridge University Press, 2006.
Grigoriță, Georgică, *Dipticele în Biserica Ortodoxă. O analiză din perspectiva teologiei canonice ortodoxe*, în «Ortodoxia» (2013), nr. 1, pp. 144- 183, http://bibliocanonica.com/, accesat online 26.01.2018.
Harris, Jonathan, Holmes, Catherine, Russell, Eugenia, *Byzantines, Latins, and Turks in the Eastern Mediterranean World After 1150,* OUP Oxford, 2012.
Îndreptarea legii. 1652, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti,1962.
Ionescu-Gion, G. I., *Din istoria fanarioţilor. Studie și cercetări*, Stabilimentul grafic l. V. Socecu, Bucuresci, 1891, http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R, *accesat online* 26.01.2018.
Iorga, Nicolae, *Byzance apres Byzance. Considérations générales pour le Congrès d'Études Byzantines* de *Sofia*, L' Institut d' Études Byzantines, *Bucarest*, 1934, https://commons.wikimedia. org/, accesat online 26.01.2018.
Iorga, Nicolae, *Istoria vieții bizantine. Imperiul și civilizația după izvoare*, traducere de Maria Holban, Editura Enciclopedică Română, București, 1974, http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R, 27.01.2018.
Istoria vechiului drept românesc, I, Izvoarele, de Șt. Gr. Berechet, Tipografia Goldner, Iași, 1933.
Litzica, Constantin, *Catalogul manuscriselor greceşti*, I, ediţiunea Academiei Române, cu 15 stampe facsimile, Instit. de Arte Grafice «CAROL GOBL» S-r I. St. Rasidescu, București, 1909.
Melchisedec, *Chronica Huşilor şi a Episcopiei cu aseminea numire, după documentele Episcopiei şi alte monumente ale ţării*, Bucureşti, 1869, http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R, 28.01.2018.
Mihordea, Vasile, *Biblioteca domnească a Mavrocordaţilor. Contribuţii la istoricul ei*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice", seria III, tom. XXII, mem. 16, 1939-1940, Bucureşti, 1941, pp. 359-371.
Mitrofan Grigoras, *Cronica Ţării Româneşti (1714 - 1716)*, în Demostene Russo, *Studii istorice greco - române*, tom. II, *Opere postume*, ediţie îngrijită de Constantin C. Giurescu,

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

Ariadna Camariano şi Nestor Camariano, Bucureşti, Editura pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1939, http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R, *accesat online* 27.01. 2018.
Neagoe, Claudiu, *Instaurarea „Regimului fanariot" în Moldova şi Ţara Românească. Consideraţii generale,* pp. 33-44, http://icsu.ro/, accesat online 26.01.2018.
Niţă-Danielescu, Daniel, *Preoţimea de mir în Moldova la începutul veacului al XIX-lea*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Al.I.Cuza» Iaşi", (serie nouă), tom IX, Teologie, 2004, pp. 357-372, http://analeteologie-iasi.ro/, *accesat online* 26.01.2018**.**
Niţă-Danielescu, Daniel, *Viaţa bisericească din Moldova în timpul lui Constantin Mavrocordat,* „Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Al.I.Cuza» Iaşi" (serie nouă), tom X, Teologie Ortodoxă, 2005, pp. 23-40, http://analeteologieiasi.ro/, *accesat online* 26.01.2018.
Plugaru, Eugen, Evoluţia dreptului românesc în perioada 1700 – 1923, în *Noema, vol. 2, nr. 1, 2003.* pp. 159-167, *noema.crifst.ro/, accesat online* 27.01.2018.
Popescu, Radu, *Istoria şi reforma închisorilor româneşti*, în „Revista Română de Sociologie", serie nouă, anul XVII, nr. 5–6, pp. 485–512, Bucureşti, 2006, http://www.revistadesociologie.ro/, *accesat online* 26.01.2018**.**
Pravilniceasca condică 1780, ediţie critică, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1957.
Revoluţiile Valahiei, ediţie de S. Cris-Cristian, cu o introducere de N. Iorga, Iaşi, 1929, http://www. cimec.ro/ , accesat online 26.01.2018.
Rozen, Minna, *A History of the Jewish Community in Istanbul: The Formative Years, 1453-1566*, BRILL, 2010.
Setton, Kenneth M., *The Papacy and the Levant, 1204-1571: The Fifteenth Century,* American Philosophical Society, 1978.
Sfîntul Sfinţit Mucenic Antim Ivireanul, Sfătuiri creştine-politice, adaptare a textului de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, *Teologie pentru azi,* Bucureşti, 2010, https://archive.org/, *accesat online* 27.01.2018**.**
Swanson, Robert N, *Religion and Devotion in Europe, C.1215- C.1515,* Cambridge University Press, 1995.
The Balkans and the Byzantine World before and after the Captures of Constantinople, 1204 and 1453, edited by, Vlada Stanković, Contributions by, Ivan Biliarsky, Jelena Erdeljan, Katerina Kontopanagou, Nicholas Melvani, Ema Miljković, Jelena Mrgić, Radu G. Păun, Dušan Popović, Radivoj Radić, Alicia Simpson, Christos Stavrakos, Nada Zečević, Lexington Books, 2016.
Trofin, Liliana, *Creştinismul la români şi sîrbi. Între exclusivism şi sincretism,* Editura Prouniversitaria, Bucureşti, 2016.
Ţurcanu, Ion, *Istoria românilor. Cu o privire mai largă asupra culturii,* Editura Istros, Muzeul Brăilei, Brăila, 2007.
Valentin Al. Georgescu, *Bizanţul şi instituţiile româneşti pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Editura Academiei *Române*, Bucureşti, 1980.
Van Tricht, Filip, *The Latin Renovatio of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204-1228)*, BRILL, 2011.
Vasilievici, A.A., *Istoria imperiului bizantin*, traducere şi note de Ionuţ-Alexandru Tudorie, Vasile-Adrian Carabă, Sebastian-Laurenţiu Nazâru, *studiu introductiv* de Ionuţ-Alexandru Tudorie, Polirom, Iaşi, 2010.

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)

Vighi, Daniel, *Literatura românească în epoca veche. O istorie a gîndului și a faptei: curs universitar,* Asociația Culturală Ariergarda, Timișoara, 2014.

BDD-A27922 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:03:43 UTC)